

INGLIZ TILINI O‘QITISHDA MANTIQUIY VA TANQIDIY FIKRLASH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

Abdixakimova Nargiza Abdulla qizi

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat pedagogika universiteti

Filologiya va tillarni o‘qitish: Ingliz tili mutaxassisligi 2-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tilini o‘qitish jarayonida mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Maqola davomida o‘qituvchining interfaol metodlardan, muammoli vaziyatlar va tahliliy topshiriqlardan foydalanish orqali talabalar fikrlash madaniyatini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, mantiqiy va tanqidiy fikrlash o‘quvchilarning til o‘rganishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishi, mustaqil fikrlash, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantirishi isbotlab berilgan.

Kalit so‘zlar: ingliz tili, tanqidiy fikrlash, mantiqiy fikrlash, interfaol metodlar, o‘qitish jarayoni, tahliliy yondashuv.

Kirish. Zamonaviy ta’lim jarayonining asosiy maqsadi - nafaqat bilim berish, balki talabalarda mustaqil, mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Bugungi kunda ta’lim tizimi faqat tayyor bilimni yodlatish emas, balki o‘quvchini faol tafakkur yurituvchi shaxs sifatida rivojlantirishni ko‘zlaydi. Bu borada o‘qituvchining dars jarayonida interfaol metodlardan, muammoli vaziyatlardan va tahliliy topshiriqlardan oqilona foydalanishi muhim ahamiyat kasb etadi [1]. Avvalo, interfaol metodlar talaba va o‘qituvchi o‘rtasida faol muloqotni ta’minlaydi. “Interfaol” atamasi inglizcha “interactive” so‘zidan olingan bo‘lib, o‘zaro ta’sir degan ma’noni anglatadi. Ushbu metodlar yordamida talabalar dars jarayonida faol ishtirok etadi, o‘z fikrini bildirish, bahslashish va

xulosaga kelish jarayonida qatnashadi. Masalan, “Aqliy hujum”, “Debat”, “Kichik guruhlarda ishlash” kabi metodlar talabalarda nafaqat nutq madaniyatini, balki mantiqiy fikrlashni ham rivojlantiradi. O‘qituvchi bu jarayonda boshqaruvchi, yo‘naltiruvchi va motivatsiya beruvchi rolni bajaradi.

Muammoli vaziyatlar esa o‘qitish jarayonida talabalarning aqliy faoliyatini faollashtiruvchi eng samarali vositalardan biridir. Muammoli o‘qitish shundan iboratki, o‘qituvchi talabalar oldiga hal etilishi kerak bo‘lgan muammoni qo‘yadi va ular o‘z bilimlari, tajribalari hamda mantiqiy fikrlari asosida yechim topishga harakat qiladi. Bunday yondashuv orqali o‘quvchi mustaqil fikrlash, tahlil qilish, dalil keltirish va xulosa chiqarish ko‘nikmalariga ega bo‘ladi. Masalan, ingliz tili darsida “Why do some people fail to learn English effectively?” degan savol muammoli vaziyat sifatida berilsa, talabalar bu masalaga o‘z nuqtayi nazarlaridan kelib chiqib, turli dalillar orqali yechim topishga intiladilar [2]. Bundan tashqari, tahliliy topshiriqlar talabalarning fikrlash jarayonini chuqurlashtirishda alohida ahamiyatga ega. Tahliliy topshiriqlar orqali o‘quvchilar matn, hodisa yoki vaziyatni chuqur tahlil qiladi, sabab-oqibat bog‘liqliklarini aniqlaydi va o‘z fikrlarini mantiqan asoslaydi. Masalan, ingliz tilini o‘rganish jarayonida talabalarga matnni o‘qib, undagi asosiy g‘oyani aniqlash, muallifning pozitsiyasini tahlil qilish yoki matn mazmuniga tanqidiy munosabat bildirish topshiriqlari berilishi mumkin. Bu usul nafaqat til o‘rganishni, balki mantiqiy tafakkurni ham rivojlantiradi.

O‘qituvchining roli bu jarayonda beqiyosdir. Chunki u darsda faqat bilim manbai emas, balki fikrlashni o‘rgatuvchi shaxs sifatida maydonga chiqadi. U o‘quvchilarga tayyor javobni bermaydi, balki to‘g‘ri savollar orqali ularni izlanishga undaydi. Shu yo‘l bilan o‘qituvchi talabalarni ijodiy va tanqidiy fikrlashga o‘rgatadi. Bunda o‘qituvchining savol berish uslubi, muammoni qo‘yish darajasi, muhokama yuritish usullari juda muhim hisoblanadi.

Talabalarda fikrlash madaniyatini shakllantirishning eng muhim bosqichi — fikrni ifodalash erkinligidir. O‘qituvchi dars jarayonida talabalarni xato qilishdan

qo‘rqmaslikka, o‘z fikrini ochiq aytishga undashi kerak. Shundagina ularning mantiqiy va tanqidiy fikrlash qobiliyati tabiiy tarzda rivojlanadi. Har bir talabanning fikrini qadrlash, uning aytgan mulohazasini muhokama qilish orqali dars yanada jonlanadi.

Interfaol metodlar bilan birgalikda axborot texnologiyalaridan foydalanish ham fikrlash madaniyatini rivojlantirishga yordam beradi. Multimedia vositalari, onlayn testlar, interaktiv platformalar va virtual muhitlar talabalarda mustaqil tahlil qilish va muammoga turli nuqtayi nazardan qarash imkonini beradi [3]. Masalan, “Padlet”, “Quizizz” yoki “Kahoot” kabi platformalar orqali talabalar o‘z fikrlarini tezkor tarzda baham ko‘rishlari va tahlil qilishlari mumkin. O‘qituvchi, shuningdek, har bir interfaol faoliyatni maqsadga muvofiq tanlashi zarur. Chunki har bir metodning o‘z o‘rni va natijasi bor. Masalan, “Aqliy hujum” metodi yangi g‘oyalarni tezda yig‘ish uchun foydali bo‘lsa, “Debat” metodi dalillash va mantiqiy asoslashni o‘rgatadi. “Case study” esa real hayotdagi vaziyatlarni tahlil qilish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi.

Natijada, bunday faol metodlardan muntazam foydalanish orqali talabalarda quyidagi ko‘nikmalar shakllanadi:

1. Mustaqil fikrlash va muammoni tahlil qilish;
2. Tanqidiy yondashuv va dalillash;
3. Fikrni asoslash va xulosa chiqarish;
4. Guruhda ishlash va muloqot madaniyati;
5. O‘z fikrini ishonch bilan himoya qilish.

Bugungi globallashuv davrida chet tillarini, xususan ingliz tilini o‘rganish nafaqat kommunikativ ko‘nikmani shakllantirish, balki tafakkur doirasini kengaytirishning muhim vositasi hisoblanadi [4]. Til o‘rganish jarayonida mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarining rivojlanishi o‘quvchilarning tilga bo‘lgan qiziqishi, motivatsiyasi hamda o‘quv faoliyatiga bo‘lgan mas’uliyatini sezilarli darajada oshiradi. Avvalo, mantiqiy fikrlash o‘quvchini o‘rganilayotgan tilni faqat

yodlash emas, balki tushunishga undaydi. Masalan, grammatik qoidalarni mantiqiy tahlil qilish orqali o'quvchi so'zlarning o'zaro bog'lanishini, gap tuzilishidagi sabab-oqibat aloqalarini anglaydi. Bu esa yodlab olishdan ko'ra samaraliroq natijani beradi. O'quvchi "nima uchun bu shakl ishlatiladi?" degan savolga javob izlab, mustaqil fikrlashga o'tadi. Shu tariqa til o'rganish jarayoni oddiy mexanik jarayondan aqliy izlanish bosqichiga ko'tariladi.

Tanqidiy fikrlash esa o'quvchiga til o'rganishda mustaqil qaror qabul qilish, mavjud axborotlarni tahlil qilish va baholash imkonini beradi. Masalan, ingliz tili matnlarini o'qish jarayonida o'quvchi muallif fikriga tanqidiy yondashib, o'z pozitsiyasini bildirishga o'rganadi. Bu jarayon o'quvchini faol ishtirokchiga aylantiradi, uni faqat bilim oluvchi emas, balki o'rganayotgan til muhitida fikr yaratuvchi shaxsga aylantiradi.

Til o'rganishda motivatsiya - muvaffaqiyatning kalit omili hisoblanadi. O'quvchi o'z fikrini mantiqan asoslay olgan sari, unda o'ziga ishonch hissi ortadi. Har bir mantiqiy yechim topish yoki murakkab tahlilni mustaqil bajarish, o'quvchida "men eplay olaman" degan ijobiy hissiy motivni shakllantiradi [5]. Natijada o'quvchi dars jarayonida passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylanadi. Shuningdek, tanqidiy fikrlash jarayonida o'quvchi turli fikrlarni solishtirish, dalillarni baholash va xulosaga kelish orqali tafakkurini chuqurlashtiradi. Masalan, ingliz tili darsida muhokama uchun "Online learning vs Traditional learning" mavzusi berilsa, o'quvchi turli manbalarni o'rganadi, dalillarni tahlil qiladi va o'z nuqtayi nazarini mantiqan asoslab himoya qiladi. Bunday faoliyat uning tanqidiy tafakkurini kuchaytiradi, nutq madaniyatini rivojlantiradi va tilni amaliy qo'llash ko'nikmasini mustahkamlaydi.

O'qituvchi bu jarayonda o'quvchilarga tayyor javobni bermaydi, aksincha, ularni savollar orqali izlanishga undaydi. "Nima uchun bu fikr to'g'ri?", "Bu ibora boshqa vaziyatda qanday ishlatiladi?", "Bu gapni boshqacha qanday ifodalash mumkin?" kabi savollar o'quvchini faollikka chorlaydi. Shu tarzda o'quvchi

o'rganayotgan tildagi har bir so'z va iboraning ma'nosini chuqur anglashga intiladi. Bundan tashqari, mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalari o'quvchining metakognitiv (ya'ni o'z o'qish jarayonini anglash va nazorat qilish) salohiyatini rivojlantiradi. O'quvchi o'z o'rganish uslublarini tahlil qiladi, samarali strategiyalarni tanlaydi va xatolar ustida ishlaydi. Bu esa o'qish motivatsiyasini yanada oshiradi, chunki o'quvchi o'z taraqqiyotini kuzata oladi va natijani his qiladi.

Ko'plab tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til o'rganishda tanqidiy fikrlashga asoslangan topshiriqlar - masalan, bahslar ("debate"), tahliliy yozuvlar ("analytical writing") yoki muammoli vaziyatlar ("problem-solving tasks") - o'quvchilarning til kompetensiyasini oshirish bilan bir qatorda, ularning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasini ham kuchaytiradi. Chunki o'quvchi o'z fikrining qadrlanishini sezadi, til vositasida o'z dunyoqarashini ifodalashga o'rganadi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'qitishda mantiqiy va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish o'quv jarayonining ajralmas tarkibiy qismi bo'lishi lozim. Ushbu yondashuv orqali o'quvchilar tilni faqat yodlab olish emas, balki chuqur anglash, tahlil qilish va amaliy qo'llashni o'rganadilar. Mantiqiy fikrlash ularni o'rganilayotgan tilning tuzilishini ongli ravishda tushunishga, tanqidiy fikrlash esa har bir til birligiga mustaqil baho berish, mantiqan asoslangan xulosalar chiqarishga o'rgatadi. Shuningdek, bu jarayon o'quvchilarning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasini oshiradi, mustaqil fikrlash, ijodkorlik va tahliliy yondashuvni shakllantiradi. O'qituvchining interfaol metodlar, muammoli vaziyatlar va tahliliy topshiriqlardan oqilona foydalanishi o'quvchilarning fikrlash madaniyatini rivojlantirishda muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Natijada, ingliz tili darslari nafaqat til o'rganish maydoniga, balki tafakkur va ijodiy fikrlashni shakllantiruvchi muhitga aylanadi. Bunday yondashuv ta'limning zamonaviy talablari - mustaqil, tanqidiy va mantiqan fikrlovchi shaxsni tarbiyalash maqsadiga to'liq mos keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ahmedov.B & Karimov.S (2023)"Zamonaviy ta'limda sun'iy intellekt tizimlari"Toshkent fan va texnologiya.Johnson.M \$ Smith.P (2023)."Artificial intelligence in Language Education".Educational technology review,18(4)156-170.
2. Djampluatova, N. Ways to improve communicative competence in English in creating an integrative learning environment. – 2022.
3. Jalolov J. J., Makhkamova G. T., Ashurov Sh. S. English language teaching methodology.– Tashkent: Fan va texnologiya, 2015.
4. Karimova, M. (2025). TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELEKTDAN SAMARALI FOYDALANISH. Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal, 2(4.2), 43–45. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/universaljurnal/article/view/102333>
5. Niyozov, N., Bijanov, A., Ganiyev, S., & Kurbonova, R. (2023). The pedagogical principles and effectiveness of utilizing ChatGPT for language learning.In E3S Web of Conferences (Vol. 461, p. 01093). EDP Sciences.